

*Паровай О. А.,
студентка IV курсу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*Андрієць М. А.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ФЕНОМЕН МІСТИЧНОГО У ПРОЗІ ЦАНЬ СЮЕ

Анотація. У статті досліджуються оповідання сучасної китайської письменниці Цань Сюе, зокрема наявні в них містичні елементи. Задля аналізу внутрішнього світу головних героїв письменницею були використані такі феномени, як багатовимірність, «психологічний лабіринт», оніризм, «іронічний утопізм», страх.

Ключові слова: Цань Сюе, містика, внутрішній світ, багатовимірність, оніризм, «психологічний лабіринт», «іронічний утопізм», страх.

Постановка проблеми. Творчість Цань Сюе – один із найцікавіших феноменів сучасної китайської літератури. Сьогодні ім'я письменниці широко відоме як на Сході, так і на Заході; її проза – це переплетення традицій давньої китайської літератури, філософії, містики й новацій західного модернізму.

Новаторська проза Цань Сюе була не зовсім звичною для літератури КНР, у якій відкидалися будь-які психологічні тенденції. За допомогою містики у прозі письменниці викриває проблеми сучасного суспільства, наповнює їх життєвою правдивістю. Як зазначив письменник Ван Мен: «Її [Цань Сюе] акцентура миттєво намагає потрібну больову точку» [1, с. 2].

Творчість письменниці вже не раз ставала об'єктом дослідження як у Китаї, так і в західних країнах. В Україні ім'я Цань Сюе практично невідоме, а перекладів її творів надзвичайно мало. Це зумовлює актуальність статті. Необхідно також згадати про зростання інтересу до сучасної китайської літератури, зокрема жіночої прози.

Мета статті – простежити особливості містичного світосприйняття автора, розглянути специфіку психології образів і сюжетів творів письменниці, дослідити елементи містичного в них, проаналізувати вплив соціальних чинників на формування літературних поглядів письменниці.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

– дослідити художній світ творів «Хатинка на пагорбі», «Плин життя», «Вулиця жовтої глини», розглянути містичні особливості образів, тематичну своєрідність і особливості використання художніх засобів;

– простежити у творчій діяльності письменниці феномени «іронічний утопізм», оніризму, «психологічний лабіринт».

Останнім часом увага до творчості Цань Сюе як серед китайських дослідників (Ван Фей, Є Хуншен), так і зарубіжних (Ш. Іннес, Кондо Науко, С.А. Торощев, Р. Дженсен) помітно зростає. Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в поєднанні психологічних особливостей героїв прози письменниці з містичними елементами.

Теоретико-методологічною базою для написання роботи слугували джерела, написані китайськими, американськими, а також вітчизняними дослідниками. Матеріалами дослідження були оригінальні тексти художніх творів письменниці Цань Сюе «Хатинка на пагорбі», «Плин життя», «Вулиця жовтої глини», а також за необхідності власний переклад окремих уривків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Твори Цань Сюе нерідко називають дивними й таємничими. І цьому можна знайти пояснення: кожне слово письменниці – це код, що приховує певні асоціації. Ключем до їх розуміння можуть стати її власні слова з оповідання «Літнє сонце прекрасного півдня»: «... Я смію сказати, що всі мої твори сповнені ясного світла. І він проступає всюди між рядків <...> Саме тому, що в душі є світло, морок виявляється мороком, і тільки тому, що є рай, може існувати смертельний, моторошний досвід пекла; саме через переповненість людяністю можна відірватися і піднятися над самою людиною» [1, с. 1].

Усі твори письменниці наповнені абсурдними та фантастичними прийомами, мотивами, при чому акцент у них робиться на низці асоціацій. Образи, якими переповнений твір, створюють в уяві читача особливу багатовимірну картину, їх символічність являє собою одну з яскравих рис творчості письменниці. Зазвичай вони не являють собою чогось надприродного: ними можуть бути вітер, дерево, звичайний будинок, змія, дзеркало тощо; і мотиви, з якими вони використовуються, є архетипними: самотність, сон тощо [2, с. 62]. Герой новели «Бик» Гуань розбиває дзеркало дружини, і цим він немов руйнує все її внутрішнє життя. Смерть самої тварини символізує гибель усіх сподівань жінки, а прекрасні троянди (символ краси) починають в'янути в занедбаному саду (місці зустрічей закоханих). Як бачимо, кожному образу, елементу у творі письменниці характерна своя роль, своє особливе значення [3].

Наявність просторової багатовимірності – ще одна характерна риса творів Цань Сюе. В її основі – постійне балансування на межі між реальним та уявним, зовнішнім і внутрішнім, і це робить світ твору ще більш фантастичним, унеможлиблює його осмислення. Перший світ завжди сповнений мріями та сльозами сонця, у другому ж світі власне перебувають персонажі прози Цань Сюе, він темний, непривітний і навіть кошмарний...

Предметом зображення, тобто тематикою творів письменниці, найчастіше є відносини між членами сім'ї, взаємини між подружжям. Саме у зв'язку з цим, а також особливою емоційністю творів прозу письменниці нерідко зараховують до літератури «жіночого потоку».

Дія в оповіданнях Цань Сюе паралельно відбувається у двох вимірах – паралельних світах, які можуть бути позначені як «свій» і «чужий», «я» та «інші». Світ власного «я» – це фантастичний світ, персонажі якого характеризуються містичністю, абсурдністю. Світ «інших» – реальний – завжди ворожий, і саме ця ворожість змушує героїв постійно перебувати у власному, нереальному просторі, заглиблюватися у власну свідомість.

Герой сам створює простір свого існування. Це своєрідний, окремих світ, у якому немає жодних меж і форм, зате тут персонажу властиві фантастичні можливості. У ньому відсутній час, адже все – це лише одна мить, і час – це ні що інше як самі почуття героя. Японська дослідниця Наоко Кондо писала: «Оповідання Цань Сюе – це історії не про події у світі, а про світ загалом, не про події в часі, а про час загалом» [1, с. 2].

Такий рідний герою фантастичний світ – це світ психологічного відчуження. Надзвичайно важливе тут місце посідають спогади і сни. Але якщо сон – це час, який наявний зараз, то спогад – це час, що вже минув. У героя ці два поняття часто переплітаються, він заплутується. Персонаж твору «Плин життя» («历程») Пі Цзіньчжун до кінця не може зрозуміти, де він. Герой поринає в якийсь зовсім інший вимір, і як би добре йому там не було, він безперестанку намагається возз'єднатися з колишнім «реальним» [4]. Цань Сюе натякає читачу, що це і є омріяний для персонажа світ. Проте чому всі «інші» або постарили, або померли? Ось тут і простежується явище переплітання спогадів і часу.

Деякі дослідники, серед яких Ѓоран Соммардал, у творчості Цань Сюе простежують особливий феномен «іронічний утопізм» [5, с. 126]. Сам термін «утопія» означає фантазію, вигадку, те, що не має жодних шансів на існування, омріяний світ. У письменниці це власний вимір, у якому немає ні початку, ні кінця, у якому більшість питань залишаються без відповідей, а особливо – «де?» та «коли?».

Чому ж утопізм Цань Сюе характеризують як «іронічний»? Якщо умовно провести паралель між двома окремими світами у творах письменниці, чітко простежується відгомін від того, що відбувалося або відбувається в її реальному житті. Абсурдні, кошмарні образи часто є позначенням чогось іншого, прихованого. Наприклад, образи бруду, глини (як у творі «Вулиця жовтої глини» («黄泥街»)) нагадують про соціальне падіння батька письменниці, його заслання.

Світ персонажів Цань Сюе – це окрема країна – маленька чи велика, і там відсутня будь-яка «чужа» політика, а, точніше, політика для «чужих» [5, с. 126]. Це світ абсурдний, містичний, він ніколи не стане одним цілим із реальністю, але саме там комфортно персонажу.

Читачеві нічого не відомо про час і місце дії в новелі «Хатинка на пагорбі» («上山的小屋»), і багатовимірність, до якої вдається письменниця, лише ускладнює будь-які його намагання щось прояснити.

Героїня, її молодша сестра та батьки мешкають під одним дахом, проте їхнє життя більше нагадує співіснування. Стосунки між персонажами створюють відчуття оберненої реальності – сну, марення [6, с. 181].

Образ самої хатинки асоціюється з образом висувної шухляди, яка належить оповідачці. Одного разу, коли та відправляється на гору, її родина влаштовує там безлад. Шухляда – це ні що інше як особистий простір оповідачки, до якого втрутилися. Героїня безперестанку намагається навести в ній лад, що є

спробами зрозуміти себе, розібратися із заплутаними думками, що виникли у свідомості. Її переповнюють тривожні відчуття, що вона завжди знаходиться під пильним оком рідних: «Мати крадькома уп'ялася в мене своїм поглядом» [6, с. 183].

Через страшні сни батько безперестанку стогне вночі, і це змушує героїню думати, що насправді він – вовк, який блукає навколо будинку, коли всі сплять. Твір наповнений містичними звуками, жестами, видіннями, що не мають певного конкретного змісту, проте змушують дівчину переживати страх: завивання, свист, той же стогін батька.

Хатинка на горі – це проекція заплутаного внутрішнього світу оповідачки ззовні [7, с. 246]. Мешканець того недосяжного, примарного будиночку дуже нагадує саму героїню: вона дивиться на себе в дзеркало й бачить, що «її очі обведені двома темними колами», а потім розповідає матері, що «там [у будиночку] хтось причаївся, і в нього теж лілові кола під очима, тому що він не спить ночами». Це можна символічно поєднати як із її нереалізованим бажанням навести лад у шухляді, так і з нездатністю з'ясувати, чи існує будиночок узагалі.

Не можна також не згадати про роль мовчання в концепті страху. «Цань Сюе використовує прийом мовчання, пов'язуючи його зі страхом реалізувати комунікативний зв'язок між героями», – вважає дослідниця творчості письменниці Н.С. Ісаєва [6, с. 184]. Як уже було зазначено вище, кожен герой немов існує сам по собі, діалоги між ними не спрямовані на порозуміння, лише посилюють таємничість у стосунках.

Ще одним із прийомів, якими користувалася Цань Сюе у творах, є «нарративний лабіринт». Лабіринт – це образ-метафора, що являє собою один із центральних постмодерністських елементів системи понять філософського світорозуміння Х.Л. Борхеса («Сад розгалужених стежок»). Він є таким способом оповіді, що призводить до припинення розуміння читачем різниці між реальним і фантастичним [8, с. 300]. Лабіринт тяжіє до уявного світу, він безмежний, не має часових рамок, у ньому завжди переплітаються минуле, теперішнє й майбутнє. Здається, що він узагалі не має виходу, і герою нічого не залишається, як шукати шлях до центру. Проте чим більше він до нього наближається, тим більше питань виникає в персонажа, і, врешті-решт, він узагалі перестає відрізняти реальний і фантастичний світи.

Насичені символами твори Цань Сюе створюють особливий тип лабіринту – символічний, у якому існує безліч варіантів тлумачення ідеї твору. Письменниця немов залучає читача до своєрідної гри, у якій смисл для кожного читача свій. Особливо це можна простежити на прикладі твору «Плин життя», у якому доля героя являє собою суцільний лабіринт без виходу. Перед нами постає образ Пі Цзіньчжуня – чиновника, котрий у всіх викликає лише неприязнь і ненависть. Часом герой всю ніч не може заснути, годинами спостерігає за чорною кішкою, яка приходиться до його кімнати. У цьому випадку тварина символізує життя і смерть, прагнення до існування. Оточуючі його люди є символом його внутрішнього раціонального «Я» (Лао Ван), реального виміру (Лао Цен) [8, с. 305]. На мить може здатися, що головному герою – Пі Цзіньчжуню – взагалі не властиво відчувати будь-які емоції. Проте пізніше його захоплення панночкою Лі це спростовує. Й ось дівчина зникає, і персонажа охоплює складна суміш почуттів: невідомість, страх, відчай. Він до останнього чекатиме на неї, і цим зухвало користуватимуться її батьки. Вони у творі є символом вказівки на роботу, що має на меті дати пояснення питанню життя і смерті (нагадаємо,

що саме вони змушували героя шукати бліх на кішці) [4]. Одного дня герой опиняється в зовсім іншому вимірі – світі, де він нікого та нічого не знає. Тут не просто простежується явище багатомірності, а й спостерігається зміна емоційного стану героя. Так, це «його» світ, місце, де він може відкрити власне «Я», але чи потрібно це йому? Блукаючи вулицями, він намагається одержати відповідь на два питання: де він і який зараз час, проте таємниця так і залишається нерозгаданою. Лабіринт, у якому з «плином життя» блукає Пі Цзіньчжунь, не має виходів. Герою не доводиться робити серйозного вибору, він і є тим самим фаталістом, який просто підкорився власній долі, не думаючи про майбутнє. І коли, здавалося, він опиняється так близько до центру лабіринту, то не може до нього дістатися, адже до кінця так і не усвідомив, у якому світі опинився.

Усі персонажі твору, всі події, як можна простежити, містять глибоке філософське значення, і кожне із цих значень являє собою окрему приховану метафору, яку не можна зрозуміти відразу.

Певною мірою кожному з творів письменниці притаманне явище оніризації, що відкриває перед читачем картину існування героя на межі реального та ірреального світів, викриває темне у фантастичному вимірі. Персонажі в її прозі завжди перебувають у кошмарних снах, відчайдушно та безрезультатно намагаючись прокинутися. Використовуючи низку прийомів – трансформації, мову символів, Цань Сюе зображує страшну навколишню дійсність, засуджує абсурдність суспільства.

Досить важливу роль цей прийом відіграє в новелі «Хатинка на пагорбі» («山上的小屋»). Реальність, що описується в сюжеті, немов є страшним безкінечним сном, усе немовби просякнуте ілюзією. Письменниця зображує пошуки героїні будиночка на горі вві сні. Існування «Я» у творі, як й інших його героїв, безглузде і страждене, воно щодня приречене на виконання певного алгоритму дій, які не мають жодного сенсу: мати сушить білизну, сестра «доносить» інформацію, батько гострить ножиці, а сама героїня – намагається навести лад у шухляді [9, с. 214].

Аби впорядкувати відчуттєві символи, Цань Сюе часто вдається до трансформацій. Її герої нерідко можуть перевтілюватися на собаку, пацюка, камінь. У новелі «Хатинка на пагорбі» героїня переконана, що її батько перетворюється вночі на вовка та блукає навколо будинку.

Показати страхітливе, процес марних пошуків людини письменниця намагалася в оповіданні «Вулиця Жовтої глини» («黄泥街»). Йому також характерні риси оніризму, які, проте, також мають свої особливості: у творі сновидіння зіштовхуються з тими, хто їх шукає [9, с. 215]. Герой немов сам прагне омріяного сну, він іде до нього, натомість його переслідують лише жахи.

Оповідач у новелі і є тим, хто намагається відшукати «влицю Жовтої глини». Він немов знаходиться в постійному конфлікті зі своїми страшними снами, намагається їх побороти. Урешті-решт, герой виявляє, що ця вулиця існує насправді, проте довести це неможливо в дійсності, можна лише вві сні [10].

Явище оніризму у творі змішує між собою реальний і фантастичний виміри, демонструє боротьбу душі з інстинктами. Цань Сюе використовує відчуттєву мутацію героїні Цзян Шуйін для опису епізоду з контейнером: «Цзян Шуйін ще довго не могла забути той випадок з кішкою ... Лише на світанку її хлопцю нарешті вдалося ввійти тварину та закрити в контейнері. Він ловив все, що бачив: птахів, змій, поросят, собак. Спіймавши, замикає у контейнері, допоки не помруть

з голоду. Вона щиро не хотіла відкривати той контейнер...» [9, с. 216]. Письменниця показує читачу, що героїні шкода цих тварин, і кішка змушує її задуматися над лицемірністю всіх людей навколо.

Висновки. Отже, творчість сучасної китайської письменниці Цань Сюе є дійсно унікальним явищем у літературі, що відрізняється своєю образністю, символічністю, фантастичними прийомами й мотивами. Світ її творів завжди розділений на два окремих виміри: реальний та уявний. Останній – психологічний – герой створює для себе сам, і в ньому немає жодних часових меж, указівок на місце, проте існують містичні й надприродні істоти.

Важливе місце у творах Цань Сюе посідає категорія «страх», що слугує способом передати власний емоційний стан та історичний досвід. Містичні образи в новелі «Хатинка на пагорбі», ворожі стосунки між самими героями змушують замислитися над найважливішими людськими чеснотами й цінностями.

Деякі дослідники у творчості письменниці також виділяють феномен «іронічний утопізм», що тісно пов'язаний із явищем багатомірності. Метафоричні явища «нарративного лабіринту» та оніризму також характерні творчості Цань Сюе. Спосіб її оповіді – символічний, у ньому немає логічного завершення, і це змушує читача губитися між дійсним і фантастичним. Персонажі письменниці завжди марять, перебувають у страшних снах, як би не хотіли щось змінити. За допомогою цього вона намагається відобразити всі недоліки, вади суспільства, безглуздість реального життя.

Сьогодні Цань Сюе продовжує активну творчу діяльність, даючи потужний імпульс для подальшого зростання й розвитку китайської літератури. Саме тому дослідження містичних елементів у творах письменниці має бути продовжено. До перспективних його напрямів можна зарахувати використання Цань Сюе символів з метою висміювання політики «культурної революції» в Китаї, питання захування творів письменниці до «феміністичної прози».

Література:

1. 残雪. 美丽南方之夏日 / 雪残 // 中国. - 北京: 人民文学出版社, 1986. - №11. - 页1-3.
2. 施津菊. 残雪小说: 半巫半梦中的“灵魂”世界 - 以《山上的小屋》为例 / 津菊施, 晓棠吴. - China Academic Journal Electronic Publishing House, 2008. - 页60-65.
3. 残雪. 公牛 / 雪残. - 北京: 人民文学出版社, 2012. - № 11. - 页 23-24.
4. 残雪. 历程 / 雪残. - 武汉, 2015. - 51 页.
5. Somnardal G. Ironic Utopianism in the Writings of Can Xue / G. Somnardal. - Stockholm, 2015. - P. 125-131.
6. Ісаєва Н.С. Концептуалізація страху в малій прозі Цань Сюе / Н.С. Ісаєва // Літературознавчі студії. - К.: КНУ, 2011. - Вип. 33. - С. 180-185.
7. Хузиятова Н.К. Кафкианские мотивы в творчестве современной китайской писательницы Цань Сюэ / Н.К. Хузиятова. - Владивосток: Вестник Бурятского государственного университета, 2008. - С. 244-248.
8. Война М.О. Нарративный лабиринт у творях Цань Сюе як інтерпретація смислових парадоксів Х.Л. Борхеса / М.О. Война // Літературознавчі студії. - К.: КНУ, 2013. - С. 300-306.
9. Война М.О. Оніризм як проєкція буття у новелістиці Цань Сюе / М.О. Война // Літературознавчі студії. - К.: КНУ, 2014. - С. 210-219.
10. 残雪. 黄泥街 / 雪残. - 湖北: 湖北人民出版社, 2013. - 87页.

Паровай А. А., Андриец М. А. Феномен мистическо-го в прозе Цань Сюэ

Аннотация. В статье исследуются рассказы современной китайской писательницы Цань Сюэ, в частности имеющиеся в них мистические элементы. Для анализа внутреннего мира главных героев писательницей были использованы такие феномены, как многомерность, «психологический лабиринт», ониризм, «иронический утопизм», страх.

Ключевые слова: Цань Сюэ, мистика, внутренний мир, многомерность, ониризм, «психологический лабиринт», «иронический утопизм», страх.

Parovai O., Andriets M. Mystical phenomenon of Can Xue's prose

Summary. The article examines the stories of modern Chinese writer Can Xue, in particular, including mystical elements. In order to analyze the inner world of the protagonists the writer used such phenomena as multidimensionality, "psychological maze", onirizm, "ironic utopianism", fear.

Key words: Can Xue, mystics, inner world, multidimensionality, onirizm, "psychological maze", "ironic utopianism", fear.